

**Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Навчально-науковий юридичний інститут**

Андріюк В.В.

**ПРАВОВІ СИСТЕМИ СУЧАСНОСТІ:
методичні вказівки для підготовки до семінарських занять
студентів денної форми навчання
спеціальності 081«Право»
ОПШ «Міжнародне та європейське право»**

**Івано-Франківськ
2022**

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від 15 вересня 2022 р.).

Рецензенти:

- доктор юридичних наук, доцент кафедри цивільного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доцент Мироненко І.В.

- доктор історичних наук, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, професор Адамович С.В.

Андріюк В.В. Правові системи сучасності: методичні вказівки для підготовки до семінарських занять студентів денної форми навчання спеціальності 081 «Право», ОПП «Міжнародне та європейське право». Івано-Франківськ: Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2022.

© Андріюк В.В., 2022

© ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2022

ВСТУП

Правові системи сучасності є однією з вибіркових навчальних дисциплін освітньо-професійної підготовки бакалаврів зі спеціальності 081 «Право», ОПП «Міжнародне та європейське право», що вивчається студентами протягом одного навчального семестру і має на меті оволодіння системою сучасних теоретичних знань про спільні ознаки та специфіку різних національних правових систем світу та їх окремих елементів, загальних принципів та закономірностей їх виникнення, функціонування і розвитку.

Сучасні умови становлення громадянського суспільства, побудови правової держави, утвердження принципів демократичного суспільства в Україні, удосконалення національного законодавства, реформування усіх сфер життєдіяльності українського суспільства передбачають формування, розвиток і закріплення нового юридичного мислення, правового світогляду, правової культури, в тому числі і високої професійної культури юриста, що немислиме без когнітивного виходу поза межі національної правової системи та долучення до світового правового досвіду.

Метою викладання навчальної дисципліни “Правові системи сучасності” є формування системи сучасних теоретико-методологічних знань про загальні принципи та закономірності виникнення, функціонування і розвитку різних правових систем світу, спільні ознаки і специфіку національних правових систем та їх окремих елементів.

При вивченні порівняльного правознавства стоять наступні завдання:

- оволодіння правовим матеріалом щодо різних типів правових систем;
- формування у студентів вмінь здійснювати аналіз правових явищ, виявляти їх спільні та відмінні риси, а також проводити типологію правових систем світу на підставі розроблених юридичною наукою критеріїв, серед яких найбільш значимі спільність історії виникнення і подальшого розвитку, спільність основних формально-юридичних джерел права, єдність у структурі системи права і норми права, спільність принципів регулювання суспільних відносин, єдність юридичної техніки, включаючи термінологію, юридичні категорії, поняття, конструкції;

- прищеплення навиків застосування понятійного апарату та методологічного інструментарію, що розробляється юридичною наукою;

- формування вмінь систематизувати правові знання щодо особливостей різних правових сімей та здійснювати їх аналіз і узагальнення;

- формування у студентів вмінь виявляти загальні тенденції розвитку та взаємовпливу національних правових систем та їх сімей на підставі узагальнення інформації про різні правові системи світу.

Вищезгадані завдання реалізуються шляхом спільної активної роботи викладача та студентів, в тому числі і на семінарських заняттях. Останні спрямовані на закріплення, розширення і поглиблення знань, одержаних на лекційних заняттях. Причому, семінарські заняття передбачають, окрім поглиблення розуміння змісту лекційного матеріалу, також розвиток навиків креативного, правильного та обґрунтованого правового мислення, вмінь проводити комплексний теоретичний аналіз досліджуваних проблем, здійснювати узагальнення, робити власні висновки. З цією метою на семінарські заняття студентам виносяться детальний перелік питань для обговорення, визначаються ключові поняття розглядуваної теми, рекомендується виконати теоретико-аналітичні та схематичні завдання, а також пропонуються теми для написання рефератів з окремих проблемних питань.

Підготовка до семінарського заняття передбачає попереднє вивчення студентами питань для обговорення шляхом аналізу лекційного матеріалу, рекомендованих підручників, довідкової літератури, а також спеціальної літератури, яка подана до кожної теми. В результаті цього студенти повинні сформулювати свою відповідь наперед, окресливши її межі та визначивши її структуру і наповнення.

В процесі підготовки та проведення семінарських занять студенти повинні розвинути вміння мислити креативно, творчо, формувати свою власну думку з розглядуваних питань, обґрунтовувати її на підставі положень, викладених в навчальній та науковій юридичній літературі. Крім того, студенти повинні логічно викладати основні положення теми, зрозуміло і правильно формулювати свою думку, адекватно використовуючи понятійний (категоріальний) апарат та методологічний інструментарій юридичної науки. При цьому відповідь на питання повинна бути чіткою, конкретною та містити всю необхідну і достатню інформацію стосовно розглядуваного питання.

Сформульовані до кожної теми методичні вказівки допоможуть студентам зорієнтуватися в навчальному матеріалі, визначити логічну структуру теми та кожного питання, що виносяться на обговорення, і таким чином сформувані логічно побудовані, структуровані, чіткі, вичерпні відповіді на поставлені питання.

Підготовка до семінарських занять передбачає вивчення також і тих питань або окремих їх аспектів, які не охоплюються лекційним курсом, проте виносяться для обговорення на семінарських заняттях. Тому студенти повинні самостійно вивчити ці питання і підготувати на них відповіді, враховуючи методичні вказівки та рекомендації, що містяться в даному навчально-методичному виданні. Все це сприятиме активізації самостійної роботи студентів. Причому, ефект останньої покликано посилити написання рефератів, тематика яких подається до кожної теми. Реферати виконуються студентами на основі аналізу наукової та навчальної юридичної літератури, належним чином (відповідно до вимог, що ставляться до їх написання) оформляються, захищаються на присвяченому вказаній темі семінарському занятті шляхом викладу основних його положень і здаються викладачеві.

Треба сказати, що окрім розгляду питань теми та написання рефератів, передбачається обов'язкове вивчення ключових понять теми, дефініції яких студенти повинні знати напам'ять, а також виконання теоретико-аналітичних та схематичних завдань. Причому, вказані завдання повинні бути відображені в письмовій формі, а їх невиконання може бути оцінене незадовільною оцінкою.

Врахування викладених в цьому навчально-методичному виданні вказівок дозволить ґрунтовно вивчити питання, що становлять навчальної дисципліни «Правові системи сучасності», шляхом спільної активної роботи викладача та студентів на семінарських заняттях, а також спрямує пізнавальну активність студентів на вивчення багатьох важливих дискусійних правових питань, недостатньо висвітлених або взагалі обійдених увагою на лекційних заняттях, сприятиме ґрунтовному засвоєнню знань з дисципліни, здобуттю достатніх та необхідних знань з навчальної дисципліни «Правові системи сучасності», розвитку правового мислення та розширенню світогляду студентів, що навчаються за спеціальністю 081 «Право», ОПП «Міжнародне та європейське право».

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ. ТИПОЛОГІЯ ПРАВОВИХ СИСТЕМ СУЧАСНОСТІ

Кожна правова система характеризується певними особливостями, які відображають статику та динаміку правових явищ в конкретній державі. Проте не зважаючи на різноманітність правових систем в світі, все ж прослідковуються спільні риси, певна подібність правових систем деяких держав, що дозволяє згрупувати схожі правові системи, об'єднавши їх в певні типи, правові сім'ї. Треба сказати, що дослідження окремих типів правових систем має на меті краще усвідомлення характерних рис української правової системи.

При вивченні цієї теми студентам слід з'ясувати поняття, структуру та функції правової системи взагалі, виявити закономірності розвитку правової системи як складного юридичного явища.

Серцевиною теми виступає питання, присвячене аналізу існуючих в науковій та навчальній літературі типологій правових систем світу із дослідженням критеріїв вказаних типологій. При цьому слід звернути увагу на критерії типології правових систем, розроблених в межах таких класичних теоретичних систем як концепція правових сімей Р. Давида та концепція “правового стилю” К. Цвайгерта.

Питання для обговорення:

1. Поняття правової системи та його значення для порівняльного правознавства.

- 1.1. Поняття та ознаки правової системи.
- 1.2. Структура правової системи.
- 1.3. Функції правової системи.

2. Типологія правових систем світу: поняття, критерії.

- 2.1. Поняття “правова сім'я”, “тип правової системи” та їх значення для юридичної науки.
- 2.2. Проблема типології правових систем світу.
- 2.3. Критерії типології правових систем світу.

Ключові поняття: правова система, тип правової системи, правова сім'я.

Схематичне завдання:

Накресліть розгорнуту схему типології правових систем світу за різними критеріями.

Теоретико-аналітичне завдання:

1. Визначте та здійсніть обґрунтований аналіз причин різноманітності правових систем світу.
2. Проаналізуйте особливості генезису, джерельної бази, правових засад, принципів, структурних та техніко-юридичних моментів різних типів правових систем світу.

Додаткові питання:

1. Концепція правових сімей Р. Давида.
2. Концепція “правового стилю” К. Цвайгерта.

Література:

1. Стретович В. Правова система України: загальна характеристика сучасного етапу формування. *Право України*. 1998. № 2.
2. Герак Р.С. Правова система України: структура, основні принципи та функції. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр.* 2001. Вип. 14.
3. Оніщенко Н.М. Правова система: проблеми теорії: Монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002.
4. Оніщенко Н. М. Правова система і держава в Україні. К., 2002.
5. Луць Л. Структура правової системи суспільства: загальнотеоретичні аспекти. *Право України*. 2002. № 9.
6. Харитонов Є., Харитонova О. Європейські правові системи: проблеми класифікації. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 2.
7. Бобровник С.В. Правова система, правова надбудова та механізм правового регулювання: співвідношення понять. *Правова держава: Щорічник наук. пр.* 2002. Вип. 13.
8. Мірошніченко М. Методологічні передумови класифікації правової системи України. *Право України*. 2003. № 11.
9. Зайчук О. Середовище права та формування правових систем сучасності. *Право України*. 2003. № 12.
10. Зайчук О., Оніщенко Н. Середовище права та формування правових систем сучасності. *Право України*. 2003. № 12.
11. Мірошніченко М.І. Правовий стиль – критерії типологізації правової системи України. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр.* 2003. Вип. 20.

12. Бехруз Х. К вопросу плюрализма теоретических концепций классификаций постсоветских правовых систем. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр.* 2003. Вип. 20.

13. Кагадій М. Поняття та елементи правової системи. *Право України.* 2004. № 12.

14. Корчевна Л. О. Проблема різноджерельного права: Дослід порівняльного правознавства. К.: Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького НАН України, 2004.

15. Кармазіна К. Правові стилі (до історії питання). *Право України.* 2005. № 10.

16. Лаба О.В. Механізм гармонізації законодавства України з правовою системою Європейського Союзу: теоретико-правові та практичні проблеми. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2005. Вип. 28

17. Руденко Б.Б. Функції правової системи. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2005. Вип. 28.

18. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теоретична й практична значущість класифікації правових систем. *Правова держава: Щорічник наук. пр.* 2005. Вип. 16.

19. Луць Л.А. Типологізація сучасних правових систем світу: [відкрита лекція]. К.; Сімф.: Логос, 2007.

20. Сунегін С.О. Правова сім'я та правова система: співвідношення категорій, підходи до вивчення та рівні визначення. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр.* 2008. Вип. 39.

21. Мірошниченко М.І. Категоріальний статус поняття "правова система" та його пізнавальний і методологічний потенціал у дослідженні генезису правової системи України. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2009. № 43.

22. Становлення, функціонування та розвиток правових систем сучасності: проблеми науки і практики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 145-й річниці створення Одес. нац. ун-ту ім. І.І.Мечникова, 23 квіт. 2010 р., Одеса.Уклад.: І.С. Канзафарова. О.: Астропринт, 2010.

23. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір: монографія. Х.: Право, 2011.

24. Оніщенко Н. М., Пархоменко Н. М. Соціальний вимір правової системи. Реалії та перспективи: монографія /Ред.: Ю. С Шемшученко. К.: Юрид. думка, 2011.

25. Оксамитний В. Сучасні правові системи у

компаративістському вимірі. *Порівняльне правознавство*. 2012. № 3-4. С. 392-407.

27. Огаренко Т. Структура та функції правової системи. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 5. С. 12-16.

28. Лук'янов Д. Правова система як предмет порівняльно-правових досліджень: характеристика за теорією систем. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2 (81). С. 27-35.

29. Лук'янов Д. Правові системи світу: історія і сучасність правосімейного підходу до їх типологізації. *Право України*. 2015. № 9. С.81-89.

30. Кресін О. В. Правові системи сучасності: взаємодія та конфлікти. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 584-587.

ТЕМА 2. ПЕРЕДУМОВИ ТА МЕХАНІЗМ ЗБЛИЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Епоха глобалізації та породжені нею інтеграційні процеси шляхом взаємодії правових систем ставлять перед юридичною наукою, в тому числі і перед порівняльним правознавством завдання використання потенціалу різних правових систем у виконанні масштабних завдань, що стосуються всього людства або його частини. Крім того, постійний діалог правових систем і правових культур, що відбувається в процесі співіснування цивілізацій, призводить до зближення правових систем.

Ця тема присвячена передумовам та механізму зближення правових систем в сучасних умовах і є актуальною, оскільки зближення правових систем зумовлює правову інтеграцію і формування не тільки локальних, але й загальних правових просторів.

При вивченні цієї теми спочатку слід почати з правової акультурації та її значення для зближення правових систем, а також попередження і вирішення юридичних колізій. Після з'ясування вказаних питань доцільно освоїти поняття та форми зближення національних правових систем та законодавств.

Питання для самостійної роботи:

1. Правова акультурація та її значення для зближення правових систем.

2. Попередження і вирішення юридичних колізій.
3. Поняття та форми зближення національних законодавств.
4. Гармонізація законодавства.
5. Модельні законодавчі акти.
6. Уніфікація правових норм.
7. Імплементация норм міжнародного права в національне законодавство.
8. Поняття і значення міжнародно-правової допомоги.

Література:

1. Харитонов Є., Харитонova О. Європейські правові системи: проблеми класифікації. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 2.
2. Луць Л.А. Проблеми взаємодії національних та міждержавних правових систем. *Правова держава: Щорічник наук. пр.* 2002. Вип. 13.
3. Зайчук О. Середовище права та формування правових систем сучасності. *Право України*. 2003. № 12.
4. Ковальова О. Зближення законодавства Європейського Союзу з правовими системами держав-кандидатів на вступ до ЄС. *Право України*. 2003. № 9.
5. Корчевна Л. Українське право і романо-германська традиція. *Право України*. 2004. № 5.
6. Оніщенко Н.М. Національні правові системи і міжнародне право в умовах глобалізації. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2004. Вип. 26.
7. Лаба О.В. Механізм гармонізації законодавства України з правовою системою Європейського Союзу: теоретико-правові та практичні проблеми. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2005. Вип. 28.
8. Марченко М. Н. Конвергенція романо-германського и англосаксонського права: [открытая лекция]. К.; Симферополь: Логос, 2007.
9. Поволокіна К.П. Сучасні трансформаційні процеси правового розвитку (взаємодія та взаємовплив правових систем). *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2007. Вип. 36.
10. Васецький В.Ю. Проблеми співвідношення нормативно-правових і прецедентно-правових засад в англосаксонській та романо-германській правових системах. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2007. Вип. 35.

11. Трансформація правової системи України: євроінтеграційний вимір: [монографія]. В.Д. Гвоздецький, О.Г. Мурашин, М.Г. Патей-Братасюк, С.Г. Благівісний, В.М. Братасюк, О.І. Логвиненко. К.: Логос, 2009.
12. Гомонай В.В. Зближення законодавства України з правовою системою Європейського Союзу. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр.* 2009. Вип. 44.
13. Хаустов М. Правова система серед інших узагальнюючих категорій правової науки. *Вісник Академії правових наук України.* 2010. № 4. С. 48-57.
14. Оксамитний В. Міждержавні правові системи як реальність сучасного світу. *Порівняльне правознавство.* 2013. № 1-2. С. 286-299.
15. Ситар І. М. Методологія порівняльного правознавства в контексті акультураційних процесів (комплексний аналіз). *Часопис Київського університету права.* 2014. № 2. С. 39-45.
16. Хаустова М. Г. Ідеологічна складова правової системи в умовах її модернізації. *Право і суспільство.* 2015. № 2. С. 58-64.
17. Козюбра М. І. Співвідношення національних і міжнародних правових систем. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* 2016. Т. 181. С. 3-11.
18. Європейський Союз: теорія і практика інтеграції заради успіху: навчальний посібник. За заг. ред. А. В. Матвійчука. Рівне: Волин. береги, 2019. 156 с.

ТЕМА 3. ПРАВОВІ СИСТЕМИ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОГО ТИПУ

Наступним логічно обумовленим кроком після з'ясування загальнотеоретичних питань є характеристика основних типів правових систем сучасності. Зокрема, в першу чергу, слід з'ясувати характерні риси романо-германського типу правової системи, до якого найбільше наближається наша правова система (принаймні, за формальними ознаками правову систему нашої держави можна відносити до романо-германського типу). В цьому плані доцільно визначити спільність історичних коренів виникнення і подальшого розвитку романо-германської правової сім'ї, спільність основних формально-юридичних джерел права, єдність у змісті та структурі системи права і норми права як її елементарної ланки (зокрема,

особливості структурної побудови самого права та його формально-юридичного виразу, характер та логічну форму норми права), спільність принципів регулювання суспільних відносин, єдність юридичної техніки, включаючи термінологію, юридичні категорії, поняття, конструкції, що притаманні для романо-германського типу правової системи.

В процесі вивчення історії виникнення та розвитку правових систем романо-германського типу слід не тільки визначити основні етапи розвитку романо-германської правової сім'ї, але й ті основні фактори, які найбільше вплинули на формування романо-германського права та визначають його розвиток до сьогодні, а саме: зв'язок з римським правом та його рецепція, роль науки (університетів), вплив канонічного, торгового та міського права у його розвитку, розвиток сучасних інтеграційних процесів в Європі на розвиток романо-германської правової сім'ї.

Після аналізу історії виникнення та розвитку правових систем романо-германського типу необхідно вивчити систему джерел права романо-германської правової сім'ї, а також характерні риси романо-германської правової сім'ї.

Отже, під час вивчення теми при дослідженні романо-германського типу правової системи студентам логічно доцільно і методично необхідно звернути увагу на спільність генезису правових систем в межах певного типу, єдність або, принаймні, схожість джерел (форм) права, принципів права, юридичної термінології та правових конструкцій, способів та форм викладу правових норм тощо.

Варто також звернути увагу на таких найбільш яскравих представників вказаного типу як правові системи Німеччини та Франції, не забуваючи, звичайно, і про інші правові системи романо-германського типу.

Питання для обговорення:

1. Історія виникнення та розвитку правових систем романо-германського типу.

1.1. Історичні витоки формування та спільність генезису правових систем романо-германського типу.

1.2. Основні етапи розвитку романо-германської правової сім'ї.

1.3. Зв'язок романо-германської правової сім'ї з римським правом. Рецепція римського права.

1.4. Роль науки (університетів) у розвитку романо-германського права.

1.5. Вплив канонічного права на формування та розвиток романо-германського права.

1.6. Вплив сучасних інтеграційних процесів в Європі на розвиток романо-германської правової сім'ї.

2. Система джерел права романо-германської правової сім'ї.

3. Характерні риси романо-германської правової сім'ї.

3.1. Структура системи права в країнах романо-германської правової сім'ї. Поділ романо-германського права на публічне і приватне право.

3.2. Норми права та їх характер в романо-германській правовій сім'ї.

3.3. Принципи права та їх статус в романо-германській правовій сім'ї.

3.4. Юридична техніка в країнах романо-германської правової сім'ї.

4. Структура романо-германської правової сім'ї

4.1. Романська та германська групи правових систем у структурі романо-германської правової сім'ї.

4.2. Правова система Німеччини.

4.3. Правова система Франції.

4.4. Інші правові системи романо-германського типу.

Ключові поняття: романо-германський тип правової системи (романо-германське право, романо-германська правова сім'я).

Схематичні завдання:

1. Схематично зобразіть систему джерел права романо-германського типу правової системи.

2. У вигляді таблиці схематично зобразіть основні риси романо-германського типу правової системи за наступними характеристиками:

1) Спільність історичних коренів виникнення і подальшого розвитку (включаючи ступінь рецепції римського права);

2) Спільність формально-юридичних джерел права;

3) Єдність у структурі та змісті системи права і норми права;

4) Спільність принципів регулювання суспільних відносин;

5) Єдність юридичної техніки, включаючи термінологію, юридичні категорії, поняття, конструкції.

3. Складіть порівняльну таблицю ознак, які відображають спільні та відмінні риси права Франції та Німеччини.

Реферати:

1. Правова система Німеччини.
2. Правова система Франції.
3. Вплив сучасних інтеграційних процесів в Європі на розвиток романо-германської правової сім'ї.

Література:

1. Ковальова О. Зближення законодавства Європейського Союзу з правовими системами держав-кандидатів на вступ до ЄС. *Право України*. 2003. № 9.
2. Корчевна Л. Українське право і романо-германська традиція. *Право України*. 2004. № 5.
3. Петров Р. Поняття «*acquis communautaire*» у праві Європейського Союзу. *Право України*. 2003. № 9.
4. Харитонов Є., Харитонova О. Європейські правові системи: проблеми класифікації. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 2.
5. Герак Р.С. Правова система Франції: загальна характеристика структури та джерел права. *Правова держава: Щорічник наук. пр.* 2002. Вип. 13.
6. Погребняк С. Вплив судової практики на юридичні акти в романо-германській правовій сім'ї. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 4.
7. Оніщенко Н.М. Національні правові системи і міжнародне право в умовах глобалізації. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2004. Вип. 26.
8. Лаба О.В. Механізм гармонізації законодавства України з правовою системою Європейського Союзу: теоретико-правові та практичні проблеми. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2005. Вип. 28.
9. Васецький В.Ю. Права людини в романо-германській правовій системі. *Правова держава: Щорічник наук. пр.* 2005. Вип. 16.
10. Задорожний Ю. Роль римського права у контексті формування правової доктрини в країнах романо-германської правової сім'ї. *Право України*. 2006. № 11.

11. Васецький В.Ю. Проблеми співвідношення нормативно-правових і прецедентно-правових засад в англосаксонській та романо-германській правових системах. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2007. Вип. 35.

12. Рабінович С.П. Концепція природи людини у римській юриспруденції: античні витоки уніфікації європейського права. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр.* 2008. Вип. 40

13. Сунегін С.О. Статичний елемент романо-германської правової сім'ї - юридичні норми, принципи та інститути. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр.* 2008. Вип. 41.

14. Тарахонич Т.І. Романо-германська правова сім'я: основні етапи розвитку. *Правова держава: Щорічник наук. пр.* 2008. Вип. 19.

15. Гордимов А.В. Університетська юстиція як складова доктринальних джерел права романо-германської правової системи. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2009. № 46.

16. Ситар І.М., Чорнобай О.Л. Романо-германська правова сім'я: гносеологічні та теоретичні аспекти: навч. посіб. Л., 2009.

17. Хворостянкін А.В. Законодавчі дефініції в правових системах континентального та загального права: порівняння методологічного підходу. *Наук. зап. НаУКМА. Сер. Юрид. науки.* 2009. Т. 90

18. Задорожний Ю. Започаткування римським правом принципів права у країнах романо-германської правової сім'ї. *Право України.* 2010. № 3.

19. Цветкова Ю. До питання про поділ романо-германської правової сім'ї на підсім'ї. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки.* 2011. Вип. 86. С. 60-63.

20. Колодяжна В. В. Історія формування та сучасний стан Романо-Германської правової сім'ї. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2013. Вип. 1. С. 46-53

21. Шаганенко В. П. Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2013. Вип. 6-1 (1). С. 88-91.

22. Дуда С. М. структура романо-германської правової сім'ї. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* 2013. Вип. 11. С. 183-186.

23. Поповський Д. П. Застосування суддівського розсуду в країнах романо-германської правової сім'ї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-1(1). С. 15-19.

24. Дуда С. М. Закон у системі джерел права романо-германської правової сім'ї. *Митна справа*. 2014. № 1(2.1). С. 80-84

25. Губанов О. О. Правова доктрина як джерело права в межах романо-германської, англосаксонської та релігійно-традиційної правової сім'ї: порівняльна характеристика. *Право і суспільство*. 2015. № 6. С. 9-14.

ТЕМА 4. АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКА ПРАВОВА СІМ'Я

Тема присвячена ще одному типу правової системи європейського походження, а саме – англо-американському типу.

Під час вивчення теми при дослідженні англо-американського типу правової системи студентам логічно доцільно і методично необхідно звернути увагу на спільність історичних коренів виникнення і подальшого розвитку англо-американської правової сім'ї, спільність основних формально-юридичних джерел права (і в першу чергу, особливості розвитку прецедентної форми права), єдність у змісті та структурі системи права і норми права (зокрема, особливості структурної побудови самого права та його формально-юридичного виразу, характер та логічну форму норми права), спільність принципів регулювання суспільних відносин, єдність юридичної техніки, включаючи термінологію, юридичні категорії, поняття, конструкції, що притаманні для англо-американського типу правової системи.

В процесі вивчення історії виникнення та розвитку правових систем англо-американського типу слід не тільки визначити основні етапи розвитку англійської правової системи як материнської правової системи для всіх правових систем англо-американського типу, але й окремо слід дослідити процеси виникнення та реформування загального права, а також право справедливості та його вплив на систему загального права. Крім того, окремо варто виділити особливості та конкретні етапи формування правової системи США.

Після аналізу історії виникнення та розвитку правових систем англо-американського типу необхідно вивчити систему джерел права англо-американської правової сім'ї, а також її характерні риси.

Варто також детальніше вивчити правові системи сучасної Англії та США (які виступають найбільш яскравими представниками вказаного типу), а також інші правові системи англо-американського типу.

Питання для обговорення:

1. Історія виникнення та розвитку англо-американської правової сім'ї.

- 1.1. Зародження та основні етапи розвитку англійської правової системи.
- 1.2. Виникнення та реформування загального права.
- 1.3. Право справедливості та його вплив на систему загального права.

2. Система джерел права англо-американської правової сім'ї.

3. Особливості англо-американської правової сім'ї.

- 3.1. Структура системи права в країнах англо-американської правової сім'ї.
- 3.2. Норми права та їх характер в англо-американській правовій сім'ї.
- 3.3. Принципи права та їх статус в англо-американській правовій сім'ї.
- 3.4. Особливості юридичної техніки.

4. Правова система Англії.

- 4.1. Характеристика англійського права.
- 4.2. Сутність загального права. Співвідношення загального права і законодавства.
- 4.3. Характеристика декларативної теорії права.
- 4.4. Поняття права справедливості.
- 4.5. Співвідношення права справедливості й загального права.
- 4.6. Поняття та зміст статутного права.

5. Правова система США.

- 5.1. Формування правової системи США.
- 5.2. Сучасна правова система США.
- 5.3. Спільні та відмінні риси права США та англійського права.

6. Характеристика інших правових систем англо-американського типу.

Ключові поняття: англо-американський тип правової системи (англо-американське право, англо-американська правова сім'я).

Схематичні завдання:

1. Схематично зобразіть співвідношення права справедливості й загального права в правовій системі Англії.

2. Схематично зобразіть систему джерел права англо-американського типу правової системи.

3. У вигляді таблиці схематично зобразіть основні риси англо-американського типу правової системи за наступними характеристиками:

1) Спільність історичних коренів виникнення і подальшого розвитку;

2) Спільність формально-юридичних джерел права;

3) Єдність у структурі та змісті системи права і норми права;

4) Спільність принципів регулювання суспільних відносин;

5) Єдність юридичної техніки, включаючи термінологію, юридичні категорії, поняття, конструкції.

4. Складіть порівняльну таблицю ознак, які відображають спільні та відмінні риси права США та англійського права.

Реферати:

1. Правова система США.

2. Правова система Англії.

3. Зародження та основні етапи розвитку англійської правової системи.

Література:

1. Ковальова О. Зближення законодавства Європейського Союзу з правовими системами держав-кандидатів на вступ до ЄС. *Право України*. 2003. № 9.

2. Співвідношення загального права і права справедливості (на прикладі правової системи Англії). Л.О. Корчевна. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2003. Вип. 22.

3. Кравчук М. В. *Правова система США*. К.: Нора-Друк, 2004.

4. Судовий прецедент і зловживання судовою владою: досвід правової системи Англії. Б.В. Малишев. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2004. Вип. 27.

5. Місце закону у правовій системі Англії. С.В. Петренко. *Право і безпека*. 2005. 4, N 4.

6. Бернам У. Правовая система США. В.А. Власихин (науч.ред.), А.В. Александров (пер.с англ.). 3. вып. М.: РИО «Новая юстиция», 2006.

7. Марченко М. Н. Конвергенция романо-германского и англосаксонского права: [открытая лекция]. К.; Симферополь: Логос, 2007.

8. Собкова В. Місце судового прецеденту серед інших джерел права у англосаксонській правовій системі. *Право України*. 2007. № 5.

9. Васецький В.Ю. Проблеми співвідношення нормативно-правових і прецедентно-правових засад в англосаксонській та романо-германській правових системах. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2007. Вип. 35.

10. Хворостянкін А.В. Законодавчі дефініції в правових системах континентального та загального права: порівняння методологічного підходу. *Наук. зап. НаУКМА. Сер. Юрид. науки*. 2009. Т. 90

11. Гончаров В. Американська оригіналістична теорія тлумачення юридичних норм і сучасність. *Право України*. 2010. № 1.

12. Гураленко Н. А. Судовий прецедент у системі джерел права: філософське та теоретичне осмислення: монографія. Чернівці: Рута, 2012.

13. Крапив'янський А. В. Судовий прецедент – джерело права країн англосаксонської правової сім'ї. *Трипільська цивілізація*. 2012. № 7. С. 63-67

14. Зінченко В. В. Англо-американська модель права та конституціоналізму як інтегративна традиція і вагоме джерело нормативних цінностей сучасної міжнародної правової системи і демократії. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2013. № 3. С. 89-101.

15. Губанов О. О. Правова доктрина як джерело права в межах романо-германської, англосаксонської та релігійно-традиційної правової сім'ї: порівняльна характеристика. *Право і суспільство*. 2015. № 6. С. 9-14.

16. Жбадинська Ю. Особливості делегованого законодавства як джерела права в англо-американській правовій сім'ї. *Митна справа*. 2015. № 1(2.2). С. 255-260

17. Lykhoa S. The Impact of Globalization on the Penal Legislation of Ukraine. *Proceedings of the National aviation university*. 2016. № 3. С. 125-132.

ТЕМА 5. ЗМІШАНИЙ ТИП ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Тема присвячена змішаному типу правової системи, який формується на основі аутентичного поєднання характерних рис романо-германського та англо-американського типів правової системи, що дозволяє його розглядати в якості окремого типу правової системи (правової сім'ї).

Вивчення цієї теми передбачає визначення спільності історичних коренів виникнення і подальшого розвитку змішаного типу правової системи, єдність основних формально-юридичних джерел права, єдність у змісті та структурі системи права і норми права як її елементарної ланки, спільність принципів регулювання суспільних відносин, єдність юридичної техніки, включаючи термінологію, юридичні категорії, поняття, конструкції, що притаманні для змішаного типу правової системи.

В процесі вивчення історії виникнення та розвитку правових систем змішаного типу слід визначити основні етапи розвитку північноєвропейської (скандинавської) та латиноамериканської груп правових систем, також основні фактори, які найбільше вплинули на формування цих правових груп та визначають їх розвиток до сьогодні.

Далі необхідно вивчити систему джерел права правових систем змішаного типу, а також їх характерні риси. Крім того, ця тема передбачає виявлення особливостей та специфіки північноєвропейської (скандинавської) та латиноамериканської груп правових систем.

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика змішаного типу правової системи.

- 1.1. Характерні риси правових систем змішаного типу.
- 1.2. Система джерел права правових систем змішаного типу.

2. Особливості північноєвропейської (скандинавської) групи правових систем.

3. Специфіка латиноамериканської групи правових систем.

Ключові поняття: змішаний тип правової системи.

Схематичні завдання:

1. Схематично зобразить систему джерел права північноєвропейської (скандинавської) та латиноамериканської груп правових систем.

2. У вигляді таблиці схематично зобразіть основні риси правових систем змішаного типу (північноєвропейської та латиноамериканської груп правових систем) за наступними характеристиками:

- 1) Спільність історичних коренів виникнення і подальшого розвитку;
- 2) Спільність формально-юридичних джерел права;
- 3) Єдність у структурі та змісті системи права і норми права;
- 4) Спільність принципів регулювання суспільних відносин;
- 5) Єдність юридичної техніки, включаючи термінологію, юридичні категорії, поняття, конструкції.

Література:

1. Харитонов Є., Харитонova О. Європейські правові системи: проблеми класифікації. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. №2.

2. Ковальова О. Зближення законодавства Європейського Союзу з правовими системами держав-кандидатів на вступ до ЄС. *Право України*. 2003. № 9.

3. Оніщенко Н.М. Національні правові системи і міжнародне право в умовах глобалізації. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2004. Вип. 26.

4. Лаба О.В. Механізм гармонізації законодавства України з правовою системою Європейського Союзу: теоретико-правові та практичні проблеми. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2005. Вип. 28.

5. Марченко М. Н. Конвергенция романо-германского и англосаксонского права: [открытая лекция]. К.; Симферополь: Логос, 2007.

6. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: підруч. для студ. вищ. навч. закл. О.: Фенікс, 2009.

7. Порівняльне правознавство: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. [С. П. Погребняк та ін.]; за заг. ред. акад. О. В. Петришина. Х.: Право, 2011.

8. Бойко І. С. Порівняльне правознавство: навч. посіб. І. С. Бойко, Б. В. Бабін. 2-ге вид. випр. та допов. О.: Фенікс, 2011

9. Порівняльне правознавство: Підручник. [С. П. Погребняк та ін.]; За заг. ред. О. В. Петришина. Х.: Право, 2012.

10. Правові системи сучасності: навч. посіб. Ю. С. Шемшученко, О. Л. Богініч, В. Ю. Васецький, К. П. Вовраженцева, С. Д. Гусарев; Ред.: Ю. С. Шемшученко. К.: Юрид. думка, 2012.

11. Правові системи сучасності: навч. посіб..Ю. С. Шемшученко, О. Л. Богініч, В. Ю. Васецький, К. П. Вовраженцева, С. Д. Гусарев; Ред.: Ю. С Шемшученко. К.: Юрид. думка, 2012.

12. Фостер Н. «Змішані правові системи» арабського Близького Сходу. *Порівняльне правознавство*. 2012. № 3-4. С. 283-298.

13. Палмер В. В. Дві конкуруючі теорії змішаних правових систем. *Порівняльне правознавство*. 2013. № 1-2. С. 128-154.

14. Саміло Г. О. Змішані правові системи: проблеми класифікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 33 (1). С. 46-49.

ТЕМА 6. РЕЛІГІЙНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ

Тема присвячена релігійному типу правової системи. Під час вивчення теми студентам логічно доцільно і методично необхідно звернути увагу на спільність генезису правових систем в межах даного типу, єдність або, принаймні, схожість джерел (форм) права, системи права та її структурних елементів, зокрема, норми права, принципів права, юридичної термінології та правових конструкцій, способів та форм викладу правових норм.

В процесі вивчення історії виникнення та розвитку правових систем релігійного типу слід визначити основні етапи розвитку мусульманського, іудейського, індуського, канонічного права.

Після аналізу історії виникнення та розвитку правових систем релігійного типу необхідно вивчити систему джерел права мусульманського, іудейського, індуського, канонічного права, а також характерні риси вказаних правових систем. Крім того, окремо варто виділити особливості сучасного права Індії та Ізраїлю як таких, що не співпадають з індуським та іудейським правом.

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика правових систем релігійного типу.

1.1. Основні наукові підходи до класифікації правових систем релігійного типу.

1.2. Структура релігійної правової сім'ї.

1.3. Характерні риси правових систем релігійної орієнтації.

2. Мусульманське (ісламське) право.

2.1. Загальна характеристика мусульманського права. Ознаки мусульманського права.

2.2. Джерела мусульманського права.

3. Індуське право.

3.1. Загальна характеристика індуського права. Специфіка індуського права.

3.2. Джерела індуського права.

4. Іудейське (єврейське) право.

4.1. Загальна характеристика іудейського права

4.2. Система джерел іудейського права.

5. Канонічне право.

5.1. Загальна характеристика канонічного права.

5.2. Джерела канонічного права.

Ключові поняття: релігійний тип правової системи.

Схематичні завдання:

1. Схематично зобразіть систему джерел права релігійного типу правової системи (окремо для мусульманського, іудейського, індуського, канонічного).

2. У вигляді таблиці схематично зобразіть основні риси релігійного (окремо для мусульманського, іудейського, індуського, канонічного) типу правової системи за наступними характеристиками:

- 1) Спільність історичних коренів виникнення і подальшого розвитку;
- 2) Спільність формально-юридичних джерел права;
- 3) Єдність у структурі та змісті системи права і норми права;
- 4) Спільність принципів регулювання суспільних відносин;
- 5) Єдність юридичної техніки, включаючи термінологію, юридичні категорії, поняття, конструкції.

Реферати:

1. Мусульманське (ісламське) право.

2. Сучасне право Індії.

3. Сучасне право Ізраїлю.

4. Застосування канонічного права в сучасному світі.

Література:

1. Лубський В.І., Борис В.Д. Мусульманське право. К.: Вілбор, 1997.
2. Шокіна Т.В. Вплив історичних джерел мусульманського права на становлення мусульманської доктрини права. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2003. Вип. 22.
3. Корчевна Л.О. Східна традиція права як проблема. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2004. Вип. 24.
4. Гречанюк С.В. Проблеми застосування мусульманського права. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2005. Вип. 28.
5. Дудченко В.В. Іудейське право: до проблеми виникнення, обґрунтування та взаємодії із сучасним ізраїльським правом. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2006. Вип. 32.
6. Бехруз Х. Исламские традиции права: Моногр. О.: Юрид. л-ра, 2006.
7. Васянович О.А. Вплив основних постулатів ісламу на формування права мусульман. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр.* 2008. Вип. 39.
8. Васянович О.А. Відображення звичаїв індусів у сучасному праві Індії. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр.* 2008. Вип. 40.
9. Вовк Д. О. Релігійний критерій у типологізації правових систем світу. *Проблеми законності.* 2010. Вип. 112. С. 20-29
10. Ситар І. Методологія дослідження релігійних правових систем. *Порівняльне правознавство.* 2012. № 3-4. С. 169-176
11. Швед З. В. Правова система іудаїзму. *Гілея.* 2013. № 72. С. 588-592.
12. Семеніхін І. В. Правова доктрина в релігійних правових системах (на прикладі мусульманського права). *Форум права.* 2013. № 3. С. 552-566
13. Піх Ю. А. Характерні риси сучасних релігійних правових систем. *Митна справа.* 2015. № 5(2). С. 19-23
14. Лук'янов Д. В. Релігійні правові системи: виклики сучасності. *Проблеми законності.* 2015. Вип. 130. С. 18-27.
15. Лук'янов Д. Релігійні правові системи в сучасному світі: моногр. Харків: Право, 2016. 352 с.

ТЕМА 7. ПРАВОВІ СИСТЕМИ ТРАДИЦІЙНОГО ТИПУ

Тема присвячена традиційному типу правової системи. Під час вивчення теми студентам логічно доцільно і методично необхідно звернути увагу на спільність генезису правових систем в межах даного типу, єдність або, принаймні, схожість джерел (форм) права, принципів права, системи права та її структурних елементів, зокрема, норми права, юридичної термінології та правових конструкцій, способів та форм викладу правових норм.

В процесі вивчення історії виникнення та розвитку правових систем традиційного типу слід визначити основні етапи розвитку далекосхідного (китайського, японського) права та звичаєвих правових систем Африки і Мадагаскару, особливостей правових трансформацій, що проходили в межах даного типу правових систем.

Після аналізу історії виникнення та розвитку правових систем традиційного типу необхідно вивчити систему джерел далекосхідного (китайського, японського) права та джерел права в звичаєвих правових системах Африки і Мадагаскару, а також характерні інші характерні риси вказаних правових систем. Крім того, окремо варто виділити особливості сучасного права Китаю та Японії як таких, що не співпадають з китайським та японським правом.

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика правових систем традиційного типу.

- 1.1. Поняття і структура традиційної правової сім'ї.
- 1.2. Характерні риси традиційних правових систем.
- 1.3. Система джерел традиційного права.

2. Правові системи країн Далекого Сходу.

- 2.1. Специфіка правових систем країн Далекого Сходу.
- 2.2. Правова система Китаю.
- 2.3. Правова система Японії.

3. Правові системи держав Африки і Мадагаскару.

Ключові поняття: традиційний тип правової системи.

Схематичні завдання:

1. Схематично зобразіть систему джерел далекосхідного (китайського, японського) права та джерел права в звичаєвих

правових системах Африки і Мадагаскару.

2. У вигляді таблиці схематично зобразіть основні риси традиційного типу правової системи (далекосхідного права та звичаєвих правових систем Африки і Мадагаскару) за наступними характеристиками:

- 1) Спільність історичних коренів виникнення і подальшого розвитку;
- 2) Спільність формально-юридичних джерел права;
- 3) Єдність у структурі та змісті системи права і норми права;
- 4) Спільність принципів регулювання суспільних відносин;
- 5) Єдність юридичної техніки, включаючи термінологію, юридичні категорії, поняття, конструкції.

Реферат:

1. Далекосхідне право: зміст, форма, структура та особливості розвитку.
2. Правова система Китаю.
3. Правова система Японії.
4. Сучасні правові системи держав Африки і Мадагаскару.

Література:

1. Васянович О.А. Теоретичні аспекти класифікації правових звичаїв. Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. 2008. Вип. 41.
2. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: підруч. для студ. вищ. навч. закл. О.: Фенікс, 2009.
3. Актуальні питання японістики. Мовна картина світу японців. Японське сакральне право та його мовне віддзеркалення в євразійському контексті. Ю. Л. Мосенкіс, М. В. Якименко, Д. І. Переверзев; Акад. наук вищ. освіти України. 2-ге вид. К.; Умань, 2011.
4. Порівняльне правознавство: Підручник. [С. П. Погребняк та ін.]; За заг. ред. О. В. Петришина. Х.: Право, 2012.
5. Порівняльне правознавство: Хрестоматія для юридичних вищих навчальних закладів і факультетів: Навч. посіб. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; [уклад.: О. В. Петришин, О. В. Зінченко, Д. В. Лук'янов]. Харків: Право, 2016. 1023 с.
6. Порівняльне правознавство у таблицях [Текст]: навч. посіб. для юрид. ВНЗ і ф-тів. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; [авт.-уклад.] О. В. Петришин [та ін.]. Харків: Право, 2016. 162 с.

7. Порівняльне правознавство у таблицях: Навч. посіб. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Авт.-уклад. О. В. Петришин та ін. 2-ге вид., змін. Харків: Право, 2018. 164 с.

8. Правова карта сучасного світу. Навчальний посібник. Петришин О.В., Зінченко О.В. Харків: Право, 2018. 508 с.

9. Гапотій В. Д., Жильцов О. Л., Воржевітіна Г. І. Основні правові системи світу: навчальний посібник. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2019. 279 с.

10. Петришин О.В., Зінченко О.В., Лук'янов Д.В. Порівняльне правознавство у таблицях: Навч. посіб. Харків: Право, 2021. 164 с.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Zweigert, K., & Kötz, H. Introduction to Comparative Law. Oxford University Press. 1998.
2. Watson, A. Comparative Law: Law, Reality and Society. Cambridge University Press. 2010.
3. Miller, R. A., & Zumbansen, P. C. (Eds.). Comparative Law as Transnational Law: A Decade of the German Law Journal. Oxford University Press. 2011
4. Ostien, P., & Tushnet, M. Comparative Legal Systems: Policies and Practices. West Academic Publishing. 2013.
5. Samuel, G. An Introduction to Comparative Law Theory and Method. Hart Publishing. 2014.
6. Ramadan, T. Comparative Law in a Changing World. Edinburgh University Press. 2014.
7. Alexander, N. Globalization and the Future of Comparative Law. Cambridge University Press. 2014.
8. Glendon, M. A., Carozza, P. G., & Picker, C. B. Comparative Legal Traditions. West Academic Publishing. 2018.
9. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности: Пер. с франц. М.: Междунар. отношения, 1996. 400 с.
10. Осаке К. Сравнительное правоведение в схемах и определениях: Общая и Особенная части. М.: Дело, 2002. 464 с.
11. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности). Под ред. В. А. Туманова. М.: Юрист, 2003. 448 с.
12. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: Пер. с нем.: В 2 т. М.: Междунар. отношения, 2000. Т. 1. Основы. 480 с.
13. Харитонов О.І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції. Х.: Одісей. 2002. 592 с.
14. Бехруз Х. Введение в сравнительное правоведение. Одеса: Юрид. лит., 2002. 328 с.
15. Порівняльне правознавство. В.Д Ткаченко, С.П. Погребняк. Д.В. Лук'янов; За ред. В.Д. Ткаченка. Х.: Право, 2003. 274 с.
16. Дмитрієв А. І., Шепель А. О. Порівняльне правознавство. Відп. ред. В Н. Денисов. К.: Юстініан, 2003. 184 с.

17. Чернецька О. В., Шилінгов В. С. Правові системи сучасності: Навч. посібник. Ірпінь, 2003. 102 с.
18. Журавський В. С., Зайчук О. В., Копиленко О. Л., Оніщенко Н. М. Правові системи сучасності: Глобалізація. Демократизм. Розвиток. За заг. ред. В.С Журавського. К.: Юрінком Інтер, 2003. 296 с.
19. Голяк Л. В., Мацко А. С., Тюріна О. В. Порівняльне правознавство: Курс лекцій. Міжрегіональна академія управління персоналом. К.: МАУП, 2004. 200 с.
20. Зайчук О. В., Журавський В. С., Оніщенко Н. М., Тимошенко В. І., Бобровник С. В. Вступ до теорії правових систем. К.: Юридична думка, 2006. 432 с.
21. Копиленко О. Л., Зайчук О. В., Оніщенко Н. М., Журавський В. С., Тихомиров О. Д. Порівняльне правознавство (теоретико-правове дослідження). К.: Фенікс, 2007. 430 с.
22. Порівняльне правознавство: антологія української компаративістики XIX-XX століть. О.В. Кресін (ред.). К.: Логос, 2008. 294 с.
23. Шемшученко Ю. С., Копиленко О. Л., Зайчук О. В., Оніщенко Н. М., Зайчук Ю. В., Тарахонич Т. І. Порівняльне правознавство (правові системи світу). Н.М. Оніщенко (ред.). К.: Парламентське видавництво, 2008. 488 с.
24. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: підруч. для студ. вищ. навч. закл. О.: Фенікс, 2009. 461 с.
25. Ситар І. М. Правові системи сучасності (західна традиція права): Навч. посіб. Л., 2009. 408 с.
26. Бойко І. С. Порівняльне правознавство: навч. посіб.. І. С. Бойко, Б. В. Бабін. 2-ге вид. випр. та допов. О.: Фенікс, 2011. 152 с.
27. Порівняльне правознавство: Підручник. [С. П. Погребняк та ін.]; За заг. ред. О. В. Петришина. Х.: Право, 2012. 272 с.
28. Правові системи сучасності: навч. посіб.. Ю. С. Шемшученко, О. Л. Богініч, В. Ю. Васецький, К. П. Вовраженцева, С. Д. Гусарєв; Ред.: Ю. С Шемшученко. К.: Юрид. думка, 2012. 490 с.
29. Порівняльне правознавство: Підручник. Упоряд.: Бисага Ю. М. та ін. Ужгород; Херсон: Гельветика, 2013. 230 с.
30. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: Зб. наук. пр. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. За ред. С. В. Ківалова, Ю. С. Шемшученка; упоряд. Х. Н. Бехруз, О. В. Кресін, Ю. Ю. Акіменко. О.: Фенікс, 2013. 340 с.

31. Трембіцький А. М. Порівняльне правознавство: Навч.-метод. посіб. Трембіцький А. М., Циганюк Ю. В. 2-ге вид., допов. Хмельницький: ІРД, 2014. 216 с.
32. Порівняльне правознавство: Хрестоматія для юридичних вищих навчальних закладів і факультетів: Навч. посіб. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Уклад.: О. В. Петришин, О. В. Зінченко, Д. В. Лук'янов. Харків: Право, 2016. 1023 с.
33. Порівняльне правознавство у таблицях: Навч. посіб. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Авт.-уклад. О. В. Петришин та ін. 2-ге вид., змін. Харків: Право, 2018. 164 с.
34. Правова карта сучасного світу. Навчальний посібник. Петришин О.В., Зінченко О.В. Харків: Право, 2018. 508 с.
35. Гапотій В. Д., Жильцов О. Л., Воржевітіна Г. І. Основні правові системи світу: навчальний посібник. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2019. 279 с.
36. Петришин О.В., Зінченко О.В., Лук'янов Д.В. Порівняльне правознавство у таблицях: Навч. посіб. Харків: Право, 2021. 164 с.